

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE FELSEFE DERSLERİ Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği

Dr. Fatih TOKTAŞ*
Dr. H. Yusuf ACUNER**

ÖZET

Din ile felsefe ilişkisi, ortaçağlardan günümüze değin insanoğlunun üzerinde durduğu düşünce konularından biridir. Ülkemizde kurulan yüksek din eğitimi kurumları, din ile felsefenin uzlaştığı, dini bilgilerin tutarlı ve sistemli bir biçimde öğretimini sağlayacak bir ders programını izlemişlerdir. Böylece sözü edilen programlarda, temel din bilimlerinin yanı sıra felsefe grubu derslerine de yer verilmiştir. Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneğinde, felsefe grubu dersleri hakkında son sınıf öğrencilerinin görüşlerinin anket yöntemiyle belirlenmesine dayanmaktadır. Elde edilen bulgular dayalı olarak, fakültenin felsefe eğitimindeki hedeflerine ne denli ulaşmış olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma genelde ilahiyat özelde ise felsefe eğitiminde yüksek bir başarı elde etmek için ne türden değişikliklerin yapılması gerektiği hakkında ön görüşlere katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, felsefe-din ilişkisi, felsefe öğretimi, din öğretimi, ilâhiyat fakültesi

I. Giriş ve Amaç

Bu makale, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneğinde öğrencilerin felsefe grubu dersleri hakkındaki kanaatlerini anket yöntemiyle değerlendirmek suretiyle bu derslerin programa alınma amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirmiş olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır.

Ülkemizde yüksek din öğretimi 1982 tarihinde Yüksek Öğretim Kurulu'nun kuruluşuna kadar, Darülfünun İlahiyat Fakültesi (1924-1933), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1949-), Yüksek İslâm Enstitüleri (1959-1981), Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi (1971-1981) kurumlarında gerçekleştirilmiştir. Yüksek Öğretim Ku-

---

* OMÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

** OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

rule'nun kuruluşuyla birlikte, İslâm Enstitüleri ve Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi adını alarak öğretimlerini sürdürmektedirler. Darülfünûn İlahiyat Fakültesi'nden günümüze kadar tüm yüksek din öğretimi kurumlarında, farklı adlarla da olsa felsefe grubu derslerine yer verildiği görülmektedir.¹ Bir öğretim kurumunun amacı ile öğretim programı arasında anlamlı bir ilişki bulunur. Buna göre kurumun amacı, öğretim kurumunda hangi derslerin ne oranda okutulacağına belirlenmesinde belirleyici bir rol oynar. İlahiyat fakültesinin öğretim programında felsefe grubu derslerine neden yer verildiğini anlamak için bu fakültenin kuruluş amaçlarını gözden geçirmek gerekmektedir.

Tevhîd-i Tedrisat Kanunu'na dayanarak kurulan Darülfünûn İlahiyat Fakültesi'nin amacı "yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek ..." olarak belirtilirken, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasına ilişkin kanunun gerekçesinde "Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi maksadı ..." ifade edilir. Yüksek İslam Enstitüleri'nin amacı ise, "orta ve muadili okullarımıza yeter derecede ehliyetli din dersleri öğretmeni yetiştirmek, bu arada memleketimizin muhtaç olduğu müsbet ve hayati bilgilerle mücehhez din bilginleri yetişmesine zemin hazırlamak" olarak belirtilirken, yönetmeliğinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na eleman yetiştirmek ifadesine de yer verilmiştir.²

Bu ifadelerden yola çıkarak ülkemizdeki yüksek din öğretiminin temelde iki amacı gözetmiş olduğu açıkça görülmektedir. Birinci amaç, diğer dinler hakkında bilgili olmak yanında toplumun büyük kesiminin inancı olan İslâm dinine ilişkin konuların bilimsel biçimde inceleyebilecek din bilginleri yetiştirmektir. İkinci amaç ise örgün eğitimde ve öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile İmam-Hatip Liselerinin meslek dersleri öğretmenleri, yaygın din eğitimi ve öğretiminde ise Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde toplumun ihtiyaç duyduğu din hizmetlerini yerine getirebilecek yeterlilikte elemanları yetiştirmektir.

İlahiyat fakültesi, yukarıda belirtilen alanların hepsine birden eleman yetiştirmekle yükümlüdür. Bir başka deyişle fizik, kimya ve biyoloji öğretmenliği için farklı yüksek öğretim programlarının bulunmasına karşın İlahiyat fakültesi tek bir programla farklı nitelikli

¹ Sözü edilen kurumların ders programlarındaki felsefe grubu dersleri, bunların kredi saatleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şevki Aydın, **Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı (1923-1998)**, Konya 2000, ss. 41-42, 44, 80-81, 83, 86, 88-89, 90, 99, 101, 103, 110-112, 113-114, 138-139, 164-165, 161-163.

² M. Ş. Aydın, **a.g.e.**, s. 76-77, 133.

uzman elemanlar yetiştirmeye çalışmaktadırlar. Bunun tek istisnası ise 1998-1999 öğretim yılından itibaren bu fakültenin, İlahiyat Lisans Programı ile İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü olarak iki bölüme ayrılmasıdır. Birincisi, hâlâ farklı uzmanlık alanında görev alacak elemanlar yetiştirmeyi sürdürürken ikincisi, kendini yalnızca ilköğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni olmaya yönlendirmiştir. İki bölüm arasındaki amaç farklılığı programa yansımış ve felsefe grubu dersleri hem içerik hem de ders saatleri olarak değişiklikler göstermiş; ancak felsefe dersleri programdaki yerini korumuştur. Zira her iki bölümüyle de ilahiyat fakültesi "... kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve problemlere çözüm üretebilen ilahiyatçılar yetiştirme"³ amacını korumaktadırlar.

İlahiyat fakültesinin bu amaçlarını gerçekleştirme hususunda, felsefe grubu derslerinin doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağladığı düşünülmektedir. Dinî birikim ile felsefi birikimin birbirinden ayrı tutulması, insan tecrübesinin parçalanması anlamına gelecektir. Oysa insanoğlu tüm birikiminin bir arada ve birbiriyle uyumlu yani tutarlı olmasını arzulayan bir doğaya sahiptir. Bir başka deyişle insanın dinî tecrübesi bir yana, felsefi tecrübesi başka bir yana konulamaz.⁴ Dogmatiklik ve inanca dayalı kutsala bağlanma duygusunun ön planda olduğu din ile sorgulama, eleştirme ve sistemleştirme niteliği taşıyan felsefe arasında, İslâm düşünce tarihinde üç türlü yaklaşım kurulmuştur: Bunlardan ikisi, biri lehine diğerini yadsırken üçüncüsü din ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışmıştır.⁵ Programlarında felsefe derslerine yer vermekle İlahiyat fakültesinin, bu üç yaklaşımı değerlendirme hususunda doğru bir bilgilendirme yapmak suretiyle öğrencilerini çağa hazırladıkları söylenebilir. Nitekim Suudi Arabistan hariç yurttaşları müslüman olan devletlerin yüksek öğretim kurumlarında sözgelimi İslam Felsefesi Tarihi'nin ders programlarında bulunması,⁶ İlahiyat fakültesinde felsefe derslerine yer vermenin çağın genel kanaatini yansıtmaları bakımından anlamlıdır.

³ **İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları**, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Ankara 1998, s. 43.

⁴ Mehmet Aydın, **Din Felsefesi**, İzmir 1987, s. 8.

⁵ Felsefe lehine dini yadsıma ve din ile felsefe arasında uzlaşma kurma yaklaşımları hakkında bilgi için bkz. Mehmet Dağ, "İslam Felsefesinin Bazı Temel Sorunları Üzerinde Düşünceler", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 5, Samsun 1991, s. 8-13; Din lehine felsefeyi yadsıma hakkında bilgi için bkz. Fatih Toktaş, **Meşşâî Felsefeye Yöneltilen Eleştiriler**, O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2001, s. 1, 10-15.

⁶ Ali Uğur, "Türkiye ve Suudi Arabistan'da İlahiyat Tahsili Üzerine Bir Mukayese", **Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu**, Samsun 1989, s. 465.

Ayrıca felsefenin, ilahiyat öğrencilerine kapsamlılığı ve tutarlılığı göz önünde bulunduran disiplinli bir düşünme alışkanlığı sağlayacağından kuşku duyulmaz. Bu alışkanlık ise dini bakımdan doğru ve geçerli bilgi ile hurafeyi birbirinden ayırt etmeyi amaçlayan eleştirel yaklaşımı geliştirecektir. Bunun sonucunda ise İlahiyat öğrencisi, çelişkili fikirleri benimsemekten uzak duran, hayatını “geçmişini tekrar etme” değil “aklı hakem kılma”⁷ tutumuyla düzenleyen geniş ufuklu, aydın bir din adamı niteliğini kazanacaktır. Bu nedenle bir bilme etkinliği olan felsefenin İlahiyat fakültesinde okutulmasının, öğrencinin amaçlanan ve istenen özellikleri ve yetenekleri kazanmış olarak yetişmesine büyük katkı sağlayacağı söylenebilir.⁸

II. Metodoloji

A. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2002-2003 öğretim yılı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü ile İlahiyat Lisans Programına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Derslerin tamamını görmeleri nedeniyle felsefe grubu derslerini değerlendirebilmek için yeterli bilgi ve birikim düzeyine sahip oldukları düşünüldüğünden Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve İlahiyat bölümü son sınıf öğrencileri, örneklem olarak seçilmiştir. 2002-2003 öğretim yılında her iki bölüme devam eden öğrenci sayısı 402 dir. Örneklem grubu olarak seçilen son sınıf öğrencilerinin sayısı ise toplam 134 dür. Örneklem grubuna uygulanan anketlerin incelenmesi sonucu 111 anket formu değerlendirilme alınmıştır.

B. Bilgi Toplama Araçları ve Bilgilerin Toplanması

Araştırmaya, fakültenin ilk ve son sınıf öğrencilerine felsefe grubu dersleri hakkındaki düşüncelerini yazmaları için açık uçlu bir soru sorularak başlanmıştır; elde edilen bulgulara dayalı olarak son sınıflara uygulanacak olan bir anket formu hazırlanmıştır. Bu hazırlık aşamasında, benzer çalışmalarda kullanılan teknik ve sorulardan, alan araştırması ile ilgili bilimsel çalışmalardan ve uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır. Bu anket formu, bir grup öğrenciye uygulanmıştır; bu uygulamadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak gerekli düzeltme ve düzenlemeler yapılarak geliştirilmiş ve 2002-2003 öğre-

⁷ Cafer Sadık Yaran, “Din Felsefesi Araştırmalarında Karşılaşılan Bazı Problemler ve Çözüm Yolları”, **Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu**, Samsun 1989, s. 506.

⁸ Hüseyin Aydın, “İlahiyat Fakültelerinde Felsefe Öğreniminin Önemi ve Yeniden Düzenlenmesi”, **Yükseköğretimde Din Bilimleri Sempozyumu**, Samsun 1988, s. 319-320.

tim yılının sonunda anket bizzat araştırmacılar tarafından öğrencilere uygulanmıştır.

C. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Anket formundan elde edilen bulgular, araştırmanın temel amacını gerçekleştirmesi açısından yeterli görüldüğünden frekans ve yüzde dağılımları ile çözümlenmiş ve yorumlanmıştır. Daha geniş bir örneklemi içeren başka çalışmalarda, bağımsız değişkenler açısından farklı istatistiksel işlemlerin kullanılması mümkündür.

III. Bulgular ve Yorum

Bu başlık altından örneklemi oluşturan öğrencilere ilişkin bazı kişisel bilgilere değinildikten sonra öğrencilerin dersle ilgili görüşleri sistematik bir biçimde değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1

Cinsiyet Dağılımı

Seçenekler	N	%
Erkek	57	51,4
Kız	54	48,6
Toplam	111	100,0

Örneklemimize giren son sınıf öğrencilerinin % 51,4'ü erkeklerden % 48,6'sı kızlardan oluşmaktadır.

Tablo 2

Mezun Olunan Lise

Seçenekler	N	%
İ-H-L	98	88,3
Lise	5	4,5
Yabancı Uyruklu	6	5,4
Cevapsız	2	1,8
Toplam	111	100,0

Örneklemimizin büyük bir çoğunluğunu İmam-Hatip liselerinden mezun olan öğrenciler oluşturmaktadır. Fakülte öncesi felsefe konusundaki düşüncelerin belirlenmesinde ve yapılacak yorumlamalarda bu hususun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkacak olan sonuçlar, daha çok İmam-Hatip liselerindeki felsefe anlayışını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 3
Felsefe Derslerindeki Başarı Durumu

Seçenekler	N	%
A1 (90-100)	10	9,0
A2 (80-89)	43	38,7
B1 (70-79)	29	26,1
B2 (60-69)	21	18,9
C (50-59)	6	5,4
Cevapsız	2	1,8
Toplam	111	100,0

Öğrencilerin % 9'u A1, %38,7'si A2, % 26,1'i B1, % 18,9'u ise B2 düzeyinde bir başarıya sahiptir. Bu veriler doğrultusunda felsefe derslerindeki başarı oranının, orta ve ortanın üstünde olduğu söylenebilir. Çalışmanın kapsamı dışında bulunduğundan, başarıyı etkileyen etmenlerin belirlenmesi konu edilmemiştir.

Tablo 4

Fakülte Öncesi Felsefe Hakkında Yeterince Bilgi Sahibi Olup Olmama Durumu

Seçenekler	N	%
Evet	16	14,4
Hayır	60	54,1
Kısmen	32	28,8
Cevapsız	3	2,7
Toplam	111	100,0

Bu soru ile orta öğretimleri sırasında öğrencilerin felsefenin ne olduğu, hangi konularla ilgilendiği hakkında yeterince bilgi sahibi olup olmadıkları araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin felsefe hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve dolayısıyla felsefeyi tam olarak kavrayamadıkları anlaşılmaktadır. Kısmen bir bilgiye sahip olduğunu (%28,8) ve yeterli bilgiye sahip olmadığını (% 54,1) ifade eden öğrencilerin oranı, liselerde -ki bu örneklemimiz açısından İmam-Hatip liseleri olarak da değerlendirilebilir- yeterli bir felsefe öğretiminin gerçekleştirilemediğini göstermektedir. Liselerde ve de özellikle İmam-Hatip liselerinde, felsefe öğretimi üzerine yapılan araştırmaların azlığı sebebiyle bunun nedenleri konusunda yorum yapacak yeterli veriye sahip değiliz. Ancak, İlahiyat fakültesindeki felsefe öğretiminin geliştirilebilmesi için öncelikle İmam-Hatip liselerindeki felsefe öğretimi konusunda araştırmalar yapmak ve bu

konuda program geliştirme çalışmalarında bulunmak gerekir. Programında ağırlıklı olarak din öğretimine yer veren bir orta öğretim kurumunun, felsefe-din ilişkisini daha derinlemesine incelemesi; böylelikle öğrencilerine en azından problem alanları hakkında bilgi sunmuş olması beklenir. Bu bağlamda orta öğretimde iyi düzeyde verilecek bir felsefe öğretimi, öğrencinin İlahiyat fakültesindeki felsefe derslerine, karşı olumlu bir bakış açısı geliştirmesi ve başarılı olmasına olumlu katkı sağlaması açısından önemlidir.

Tablo 5
Lise/İmam-Hatip Lisesi Öğrencisi İken Felsefe Hakkındaki Düşünceler

Seçenekler	N	%
1	36	32,4
2	22	19,8
3	39	35,1
4	11	9,9
Cevapsız	3	2,7
Toplam	111	100,0

Seçenekler:

1. Felsefenin insana, bir şey kazandırmayan ve yararı olmayan bir etkinlik olduğunu düşünüyordum.
2. Felsefenin insana, bir yarar sağlamadığı gibi dini inancı zedeleyen zararlı bir etkinlik olduğunu düşünüyordum.
3. Felsefenin insanı fikren zenginleştirdiğini ve bu bakımdan dini inancımı geliştireceğini düşünüyordum.
4. Başka.

Tablo 5'den anlaşıldığı gibi lise öğretiminde felsefeyi tanıyamalarının bir sonucu olarak öğrencilerin ancak % 35,1'i orta öğrenim yıllarında felsefe hakkında olumlu düşünceler taşıdıklarını ifade etmektedir. Felsefeye karşı olumsuz tutum içinde olanların oranı ise % 52,2'dir. Başka seçeneğini işaretleyen öğrencilerin (%9,9) de bu orana dahil edilmesi durumunda felsefeye karşı olumsuz bir tavır takınan öğrencilerin oranı %62,1'e yükselmektedir. Sonuç olarak, bu yapı üzerine ilahiyat öğrenimi sırasında felsefe derslerine karşı yeterli bir motivasyon sağlanamayacak olursa öğrencilerin önemli bir kısmı, felsefe derslerini sadece geçerli not almak için katlanılması gereken bir yük olarak görecektir ve böylece bu derslerden beklenen kazanımları elde edemeyecektir.

Tablo 6**İlahiyat Fakültesin’de Alınan Felsefe Eğitimi Sonrası
Felsefe Hakkındaki Düşünceler**

Seçenekler	N	%
1	0	0
2	90	81,1
3	9	8,1
4	8	7,2
Cevapsız	4	3,6
Toplam	111	100,0

Seçenekler:

1. Felsefenin, dine bütünüyle karşıt bir etkinlik olduğunu düşünüyorum.
2. Felsefenin, dini daha iyi kavramayı sağlayan bir etkinlik olduğunu düşünüyorum.
3. Felsefenin, dini daha iyi kavramamda ya da dine eleştirel olarak yaklaşmamda hiçbir katkısı olmadığını düşünüyorum.
4. Başka

İlahiyat fakültesindeki felsefe derslerinin, felsefeye bakışlarında bir değişikliğe yol açıp açmadığını tespit etmek için yöneltilen soru sonunda elde edilen Tablo 6 incelendiğinde, lisedeki kanaatlerinin aksine, öğrencilerin çoğunluğunun (%81,1) felsefeyi, dini daha iyi anlamaya katkı sağlayan bir etkinlik olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Felsefeyi dine karşı bir etkinlik olarak değerlendiren hiçbir öğrencinin bulunmaması, söz konusu derslerin öğrencilerde istenilen davranış değişikliğini gerçekleştirmiş olduğunu göstermektedir. Düşük bir oranda da olsa (% 8,1) bazı öğrenciler, felsefe ile din arasında bir ilişki kurmamakta; dini anlama, kavrama ve eleştirel bir yaklaşımda bulunma açısından felsefenin bir katkı sağlamadığını düşünmektedir. Sonuç olarak, bu bulgular fakülteadaki felsefe öğretiminin, öğrencilerin felsefeye bakışlarında bir değişikliğe yol açtığını ve bu değişimin hangi yöne doğru olduğunu göstermektedir. Ne var ki elde edilen bulgular ile bu değişimi sağlayan faktörlerin neler olduğunu tespit etmek mümkün değildir; bu hususun bir başka araştırmanın konusu olarak incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 7**Felsefenin Kazandırdığı Bakış Açısının, Dini Bilimlere Yaklaşım Konusundaki Dağılım**

Seçenekler	N	%
1	90	81,1
2	1	0,9
3	13	11,7
4	6	5,4
Cevapsız	1	0,9
Toplam	111	100,0

Seçenekler:

1. Geliştiriyor, bilgilerimin tutarlı ve sistematik olmasına özen göstermemi sağlıyor.
2. Olumsuz etkiliyor, artık din bilimlerinden öğrenebileceğim, sahipleneceğim hiçbir şey kalmadığını düşünüyorum.
3. Hiçbir şekilde etkilemiyor, felsefe benim için bir ders-ten ibarettir ve dini bilimlere yaklaşımımı etkilememektedir.
4. Başka.

Tablo 7 fakülteedeki felsefe öğretiminin, öğrencilerin din bilimlerine bakışlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgulardan anlaşıldığına göre, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (% 81,1), kazandıkları felsefi bakış açısının, dini bilgilerini tutarlı kılma ve sistematik bir hale getirme hususunda yararlı olduğunu düşünmektedir. Bu çerçevede felsefenin, din bilimlerine katkı sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanında kazanılan felsefi bakış açısının, din bilimleri aleyhine olumsuz bir etki yaptığını düşünenlerin oranının (% 0,9) çok düşük olması, fakülteedeki felsefe öğretiminin öğrencilerin felsefe-din ilişkisi konusundaki yaklaşımları çözümlemeye olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Felsefe ile din bilimlerini ayrı alanlar olarak değerlendiren ve bu konuda bir etkileşimin olmadığı kanaatini taşıyan öğrencilerin oranının (% 11,7) yüksek bir düzeyde olmaması da bu değerlendirmenin ve yorumun haklılığını destekler niteliktedir.

Tablo 8**Felsefenin Kazandırdığı Bakış Açısının Günlük Yaşamda, Karşılaşılan Olayları Yorumlamaya Katkısı Konusundaki Düşünceler**

Seçenekler	N	%
Katkı sağlıyor	102	91,9
Zayıflatıyor	1	,9
Hiçbir etkisi olmuyor	6	5,4
Cevapsız	2	1,8
Toplam	111	100,0

Felsefe, sadece bir bilgi türünün öğretiminden ibaret değildir; o aynı zamanda insanın kişiliğini geliştiren bir eğitimidir. Bu yönüyle felsefe, insanın karşı karşıya kaldığı olay ve durumları kavrayıp yorumlamasında da bir kılavuzdur.

Bu bağlamda Tablo 8 incelendiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%91,9) felsefenin kazandırdığı bakış açısının, günlük yaşamda karşılaştıkları sosyal olaylar karşısında nasıl bir tavır takacakları hususunda, olumlu anlamda katkı sağladığını düşündükleri görülmektedir. Bu bakımdan da amaçlarını gerçekleştirme düzeyi açısından felsefe derslerinin başarılı olduğu söylenebilir.

Tablo 9
Felsefe Dersinin Diğer Derslere Olan Katkısı Konusundaki Düşünceler

Seçenekler	N	%
Katkı sağladı	56	50,5
Katkı sağlamadı	4	3,6
Kısmen katkı sağladı	48	43,2
Cevapsız	3	2,7
Toplam	111	100,0

İlahiyat öğretimini bir bütün olarak düşündüğümüzde derslerin bir etkileşim içinde olması; birinde öğrenilen bilgilerin diğerlerine katkı sağlaması beklenir. Bu araştırmada İlahiyat fakültesindeki felsefe derslerinin, diğer derslere ne oranda katkı sağladığı araştırılmıştır. Öğrencilerin yarısı (%50,5), felsefe dersinin diğer derslerde öğretilenleri kavramada ve değerlendirmede katkı sağladığı; yarıya yakın bir kısmı (%43,2) ise bu katkının kısmen olduğu görüşündedirler.

Elde edilen bulgular bağlamında, felsefe grubu derslerinin diğer derslerin daha iyi öğrenilmesine yeterince katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte, öğrencilerin yarıya yakın kısmının bu katkının sınırlı olduğunu belirtmesi, incelenmeye değer bir soruna işaret etmektedir. Bu sorunu açık seçik ortaya koyabilmek amacıyla, öğrencilerin felsefe hakkındaki eğilimlerini daha çok hangi felsefe derslerinin etkilediğini belirlemek gerekmektedir. Bu bağlamda, İlahiyat fakültesindeki felsefe dersleri iki gruba ayrılabilir. Felsefe Tarihi, İslam Felsefesi Tarihi gibi felsefenin, filozofların görüşleri bağlamında incelendiği dersler birinci; Ahlak Felsefesi, Din Felsefesi gibi felsefenin problemler bağlamında incelendiği dersler ise ikinci grubu oluşturmaktadır. Felsefe dersleri ile ilgili tutumlarını daha belirleyici bir şekilde tanımlamak için sözü edilen iki gruptaki dersler hakkında öğrencilerin görüşleri alınmıştır.

Tablo 10**Filozoflar Bağlamında İncelenen Felsefe Dersleri (Felsefe Tarihi, İslam Felsefesi Tarihi) Hakkındaki Düşünceler**

Seçenekler	N	%
1	23	20,7
2	41	36,9
3	32	28,8
4	10	9,0
Cevapsız	5	4,5
Toplam	111	100,0

Seçenekler:

1. Sıkıcı buluyorum; bunun nedeni hem dersin hocaları hem de dersin içeriğidir.
2. Sıkıcı buluyorum; bunun nedeni dersin içeriğidir; bununla birlikte dersin hocaları bunu azaltır biçimde dersleri işlemektedir.
3. Zevkli buluyorum; bunun nedeni hem dersin hocaları hem de dersin içeriğidir.
4. Zevkli buluyorum; bunun nedeni dersin içeriğidir; bununla birlikte dersin hocaları bu dersleri sıkıcı biçimde işlemektedir.

Tablo 10'daki bulgulara göre, filozofların görüşleri bağlamında felsefenin ele alındığı dersleri öğrenciler genellikle sıkıcı bulmaktadırlar. Hem dersin içeriği hem de dersi veren öğretim elemanından dolayı bu tür felsefe derslerini sıkıcı olarak değerlendiren öğrencilerin oranı (% 20,7), çok yüksek gözükmemektedir. Öte yandan bazı öğrenciler (% 36,9), içeriği bakımından bu tür felsefe derslerini sıkıcı bulmakla birlikte, öğretim elemanlarının dersleri işleyiş tarzlarına bağlı olarak dersin sıkıcılığının azaldığını belirtmektedir. Bu durum sorunun çözümünü öğretim elemanlarında odaklaştığını ifade etmektedir.

Söz konusu felsefe derslerinden daha iyi bir verim alınabilmesi için öğretim elemanlarınca çözülmesi beklenen iki problemin bulunduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, filozofların görüşleri çerçevesinde ele alınan felsefe öğretiminin, yalnızca görüşleri ezberleyerek öğrenme anlamına gelmediği hususuna dikkat çekmektir. Bu tür derslerin amacı, filozofların görüşlerini ezberlemek ya da çağın sorunlarının çözümünü yüzyıllar öncesinden onlar tarafından bulunduğunu öne sürmek⁹ değil; filozofların eşliğinde felsefe problemlerinin nasıl çözüldüğünü göstermektir. İkinci problem ise, incelenmesi gereken çok sayıda filozofun bulunmasına karşın bu tür derslerin saatinin sınırlılığından ortaya çıkmaktadır. Bu durumun, filozoflar ve felsefe problemleri arasında bir seçim yapmayı zorunlu kıldığı söylenebilir. Bir başka deyişle söz konusu derslerde, her filozofun her

⁹ Bu hususa ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Necip Taylan, "Prof. Dr. Necip Taylan ile Mülakat", **Tabula Rasa**, S. 5, Mayıs 2002, s. 269.

konudaki görüşlerinin ele alınması mümkün olamayacağından öğretim elemanlarının, fakültenin amaçlarını gözeterek bir seçmeye bağlı olarak hangi filozofun hangi görüşlerinin ne için öğrenilmesi gerektiği hususunda öğrencilere kılavuzluk yapması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böylelikle öğrencilerin, filozofların görüşleri çerçevesinde ele alınan felsefe öğretiminin, görüşleri ezberlemekten ziyade, yaşadığı çağın kültürünü anlamaya ve onu bir adım ileri götürmeye yardımcı olan sistemli düşünme yeteneğini kazandırma amacını taşıdığı hususunu kavramaları sağlanabilir.

Tablo 11
Problemler Bağlamında İncelenen Felsefe Grubu Dersleri (Ahlak Felsefesi, Din Felsefesi, Mantık) Hakkındaki Görüşler

Seçenekler	N	%
1	7	6,3
2	20	18,0
3	70	63,1
4	12	10,8
Cevapsız	2	1,8
Toplam	111	100,0

Seçenekler:

1. Sıkıcı buluyorum; bunun nedeni hem dersin hocaları hem de dersin içeriğidir.
2. Sıkıcı buluyorum; bunun nedeni dersin içeriğidir; bununla birlikte dersin hocaları bunu azaltır biçimde dersleri işlemektedir.
3. Zevkli buluyorum; bunun nedeni hem dersin hocaları hem de dersin içeriğidir.
4. Zevkli buluyorum; bunun nedeni dersin içeriğidir; bununla birlikte dersin hocaları bu dersleri sıkıcı biçimde işlemektedir.

Tablo 11 incelendiğinde, filozofların görüşleri bağlamında işlenen felsefe dersleri hakkındaki görüşlerinin aksine öğrencilerin büyük çoğunluğunun, (% 73,9), problemler bağlamında incelenen felsefe derslerinin zevkli olduğu görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Bu öğrencilerin büyük bir kısmı (%63,1), hem dersin içeriği hem de dersi veren öğretim elemanından dolayı bu tür felsefe derslerini zevkle işlediklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan bu tür felsefe derslerini içeriği bakımından zevkli bulan bazı öğrenciler (%10,8), öğretim elemanlarının öğretim yöntemlerine bağlı olarak, söz konusu dersleri sıkıcı hale getirdikleri eleştirisini yönelterek, derslerin verimliliği açısından öğretim elemanı faktörüne dikkat çekmişlerdir.

Tablo 12**Filozoflar Bağlamında İncelenen Felsefe Derslerinin, Problemler Bağlamında İncelenen Felsefe Derslerinin Daha İyi İşlenmesine Katkı Sağlaması Hakkındaki Görüşler**

Seçenekler	N	%
Evet	51	45,9
Hayır	11	9,9
Kısmen	22	19,8
Fikrim yok	11	9,9
Cevapsız	16	14,4
Toplam	111	100,0

İster filozoflar isterse problemler bağlamında incelenen bütüncül bir öğretim açısından felsefe derslerinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda iki grup felsefe derslerinin birbirine sağladıkları katkı ve bu katkının öğrenciler tarafından nasıl algılandığı, dersler arasında ne tür bir bağ kurmuş oldukları hususu önemlidir. Temel bir ilke olarak sorunları inceleyen felsefe derslerinin daha iyi kavranabilmesi için öncelikle filozoflar çevresinde incelenen felsefe derslerinin öğrenilmiş olması gereklidir. Bu durum Tablo 12’de incelenmiştir. Söz konusu iki felsefe grubu dersleri arasında bir ilişkinin olmadığını düşünenlerin oranının düşük olması (%9,9), öğrencilerin iyi bir felsefe öğretimi için bu iki grup dersin birlikte değerlendirilmesi gerektiği görüşünde birleştiklerini göstermektedir.

Tablo 10 ve 11’deki bulgulara göre öğrencilerin, filozofların görüşleri bağlamında işlenen felsefe derslerini genellikle sıkıcı; problemler çerçevesinde ele alınan felsefe derslerini ise zevkli olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Öğrencilerin, bu iki grup ders arasında kopmaz bir ilişkinin varlığının farkında olmalarına karşın, birini sevip diğerinden sıkıldıklarını belirtmeleri dikkat çekicidir. Felsefe problemlerinin ele alındığı felsefe dersleri, düşünme ve fikir üretme imkanı verdiğinden dolayı öğrenci için daha ilgi çekici olmaktadır. Ancak ortaya konulan görüşleri değerlendirmek ve sağlıklı yeni fikirler geliştirebilmek için, öncelikle, filozoflarca ortaya konan bilgi birikiminin bilinmesi gerekmektedir.

İlahiyat fakültesi, birbiriyle ilişkili de olsa vaizlik, öğretmenlik, din bilimleri uzmanlığı gibi farklı niteliklere sahip olmayı gerektiren meslek dallarına eleman yetiştirmekle yükümlüdürler. Ayrıca öğrencilerin, meslek dallarının yetkin eleman olmalarına imkan sağlayacak çalışma zamanları düşünülerek, yüksek öğretim kurumlarının haftalık ders yükünün yirmi saati aşmaması gerektiği ifade edilmek-

tedir.¹⁰ Bu bağlamda, İlahiyat fakültesi programında, felsefe grubu derslerinin oranının yeterli olduğu söylenebilir.¹¹ Ne de olsa İlahiyat fakültesi, öğretim programını bütünüyle felsefeye hasreden felsefe bölümleri de değildir. Ancak oransal olarak görülen bu yeterlilik, öğrencinin felsefi birikimi kavrayabilmesine olanak sağlamamaktadır. Binlerce yıllık bir sürecin ürünü olan felsefi birikimin birkaç ders çerçevesinde bütünüyle öğrenilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle İlahiyat fakültesinde felsefe öğretiminin, öğrencinin zihninde bir bütünlük sağlayamadığı eleştirisinin¹² fakültedeki derslerin oranı bakımından değil, fakat öğrencilerin sayılı birkaç ders bağlamında felsefi birikimi yeterince kavrayamamaları açısından geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Felsefe derslerinde izlenecek olan yöntem, söz konusu sorunun çözümüne katkı sağlayacak en önemli unsur olarak gözükmemektedir. Bu bağlamda öğrencilerin dersin işleniş yöntemleri konusundaki görüşleri incelenmiştir.

Tablo 13
Ders İşleniş Metodu

Seçenekler	N	%
1	29	26,1
2	4	3,6
3	24	21,6
4	51	45,9
Cevapsız	3	2,7
Toplam	111	100,0

Seçenekler:

1. Evet, zira hocamız önceden konuyu ve kaynakları veriyor, sınıfta birlikte işliyoruz.
2. Evet, zira hocamız önceden konuyu ve kaynakları belli sayıda öğrenciye veriyor, sınıfta önce onlar anlatıyor, dersi sonra hep birlikte işliyoruz.
3. Hayır, hoca geliyor ve dersini anlatıp çıkıyor.
4. Hayır, hocamız derse gelip hep birlikte dersi işliyoruz.

Felsefe derslerinin hangi yöntemle işlendiği ve öğrencilerin derse yönelik olarak bir ön hazırlık yapıp yapmadıkları bir soruyla araştırılmıştır. Tablo 13 incelendiğinde, öğrencilerin önemli bir çoğunluğunun (% 67,5), işlenecek olan konular üzerine herhangi bir hazırlık yapmadığı görülmektedir. İşlenecek olan konulara hazırlık yaptığını belirten öğrencilerin (% 29,7), bunu öğretim elemanlarının ders işleme yöntemine bağladıkları görülmektedir.

¹⁰ M: Ş. Aydın, **a.g.e.**, s. 140.

¹¹ Taylan, **a.g.m.**, s. 263.

¹² H. Aydın, **a.g.m.**, s. 320.

Bir yüksek öğretim kurumunun amacının programa yansımış olması, bu amacın gerçekleştirilmesinin yalnızca ilk adımından ibarettir. Öğretim elemanları ile öğrencilerin olumlu katkıları olmaksızın ders programının başarılı bir biçimde yürütüleceğinden söz edilemez. İlahiyat fakültesindeki felsefe derslerini göz önünde bulundurduğumuzda, fakültenin amaçlarının gerçekleşmesi; öğretim elemanlarının, bilgi ve beceri donanımlarının son derece mükemmel ve öğrencilerin dersin amacını gerçekleştirme hususunda istekli olmalarına bağlıdır.¹³ Bu bağlamda, felsefe grubu derslerinin öğreticiliği sorumluluğunu yüklenmiş olan öğretim elemanlarının, öğrencilerini felsefe konularına motive etmeleri, derslere katılımını sağlamak üzere aktif ders işleme yöntemini başarıyla uygulamaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu varsayımın haklılığını denetlemek üzere, öğrencilere felsefe derslerinin işlenişine yönelik önerileri sorulmuştur.

Tablo 14
Ders İşleniş Yöntemine İlişkin Öneriler

Seçenekler	N	%
Kendim anlatırdım	9	8,1
Öğrencilerimle birlikte anlatırdım	80	72,1
Konuları öğrencilerime dağıtır, Onlara anlattırır ve gerekli eklemeleri yapardım	14	12,6
Başka	8	7,2
Toplam	111	100,0

Bu soru ile öğrencilerin, felsefe öğretiminin nasıl bir yöntemle gerçekleştirilmesini istedikleri sorusunun yanıtı araştırılmıştır. Elde edilen bulgularından anlaşıldığına göre, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu aktif eğitim yöntemini çağrıştıran önerilerde (% 72,1) bulunmaktadır. Tablo 13 ile 14'de elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, öğrencilerin önemli bir kısmının, işlenecek olan konulara hazırlık yapmamalarına karşın derslerin aktif yöntemle işlenmesini arzu ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda, öğrencilerin felsefe derslerinin daha verimli olması için gerekli çalışmalar yapmaya hazırlıklı oldukları söylenebilir.

IV. Sonuç ve Öneriler

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunu İmam-Hatip lisesi mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin büyük bir kısmı, orta öğretimde felsefenin ne olduğu, hangi konularla ilgilendiği hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını; buna karşın -İslâm toplumlarındaki yaygın kanaati benimseyerek- felsefe-

¹³ M. Ş. Aydın, **a.g.e.**, s. 148.

ye karşı olumsuz bir tutum takındıklarını açık yüreklilikle dile getirmişlerdir. Fakülte döneminde ise öğrencilerin çoğunluğunun lisedeki kanaatlerini değiştirdikleri görülmektedir. Böylece felsefeyi; a) dini bilgilerini tutarlı ve sistematik bir bütünlük içinde görmesini sağlamak suretiyle dini daha iyi anlamaya katkı sağlayan; b) diğer derslerde öğretilenleri değerlendirmeye yardımcı olan; c) sosyal olaylar karşısında nasıl bir tavır takınacakları hususunda bakış açılarını genişleten bir etkinlik olarak nitelendirdikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerde görülen bu tutum değişikliğinin büyük ölçüde, felsefe sorunlarının incelenmesine ağırlık veren felsefe derslerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan öğrencilerin çoğunluğu, filozofların görüşleri bağlamında işlenenler ile problemler çerçevesinde ele alınanlar olmak üzere felsefe grubu dersleri arasında olduğu kadar; tüm felsefe dersleri ile diğer dersler arasında da anlamlı bir bütünlük kurduklarını ifade etmektedirler. Bu bulgulardan hareketle felsefe derslerinin, fakültenin amaçlarını gerçekleştirmesinde kendisinden beklenen katkıyı büyük ölçüde yerine getirdiği söylenebilir.

Bununla birlikte öğrencilerin başarı oranının orta ve ortanın üstünde yoğunlaşması, felsefe grubu derslerinde bazı sorunların çözülememiş olduğunun işareti olarak görülebilir. Filozofların görüşleri bağlamında işlenenlerin, problemler çerçevesinde ele alınan felsefe derslerine katkı sağladığının bilincinde olmalarına karşın öğrenciler, filozofların görüşlerini öğrenmenin sıkıcılığını dile getirmişlerdir. Öğrenciler bu sorunun çözümünü büyük ölçüde iki noktada görmektedirler. Bunlardan birincisi, özellikle filozofların görüşlerini öğrenmekle ne kazanımları olacağı konusunda öğretim elemanlarının, kendilerine daha iyi açıklama yapmalarını beklemektedirler. İkincisi ise öğrencilerin, felsefe grubu derslerinin daha çok aktif eğitim yöntemleriyle işlenmesi talepleridir. Ders öncesi herhangi bir hazırlık yapmadıklarını açık yüreklilikle dile getiren öğrencilerin, aktif eğitim yöntemleriyle derslerin işlenmesinde söz sahibi olmayı istemeleri dikkat çekicidir. Böylece öğrencilerin sınıfta yalnızca dinleyici olmanın hoşnut olmadıkları; fikir üretme sürecinde bulunmak için öğretim etkinliğine katılmaya istekli oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumda farklı nitelikler gerektiren vaizlik, öğretmenlik, din bilimleri uzmanlığı gibi değişik meslek dallarına eleman yetiştiren İlahiyat fakültesinde, felsefe derslerinin verimini arttırmanın yolunun ders saatlerinin arttırılmasından değil, fakat mevcut derslerin birbirleriyle bağlantılı olarak işlenmesinden geçtiği söylenebilir. Ayrıca, öğrencilerin lise dönemlerinde felsefeye karşı olumsuz tavır takınmalarına sebep olan hususlar araştırmalar yaparak ortaya çıkarılmalı ve din-felsefe ilişkisine yönelik olarak olumlu yaklaşımların benimsenmesini sağlayacak program geliştirme çalışmalarında bulunmak gerekmektedir. Böylece İlahiyat fakültesindeki öğretim elemanları zamanlarını

felsefenin, dini bilimleri anlamada, düşünceye zararlı olduğu fikrinin geçersizliğini açıklamak için değil din-felsefe ilişkisinin yeni ürünlerini tanıtmaya ve hatta oluşturmaya ayırmaları sağlanabilecektir.

Son olarak, dile getirilen sonuç ve öneriler Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin son sınıf öğrencileri örneğinde yapılan bir araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmacılar, daha kesin ve açıklayıcı bilgilere ulaşmak için, diğer İlahiyat fakültesindeki son sınıf öğrencilerini de kapsayan daha geniş ölçekli bir çalışmanın yapılması gerektiği kanaatini paylaşmaktadırlar.

**THE PHILOSOPHY COURSES IN THEOLOGY FACULTIES
AN EXAMPLE OF FACULTY OF THEOLOGY, UNIVERSITY
OF ONDOKUZ MAYIS**

ABSTRACT

The relationship between philosophy and religion has been one of the thinking issues which scholars have reflected upon. The establishments of higher religious education in our country have followed a curriculum thorough which religious knowledge are thought to the students consistently and systematically.

For that reason, in that curriculum it has been given place to the courses of philosophy as well as fundamental religious sciences. This article examines the views of the fourth class students of the faculty of theology at University of Ondokuz Mayıs concerning the philosophy courses through inquiry method. In this article it has been tried to find out how much the faculty curriculum achieve to get its beginning objectives through the philosophy courses. Also, this study aims to make contribution to what kinds of changes needed to get maximum success in philosophy education.

Keywords: Philosophy, the relationship between philosophy and religion, philosophy education, religion education, faculty of theology.